

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: سوره بقره

تاریخ: ۲۳ آبان ۱۴۰۲

موضوع جزئی: آیه ۵۳ - ارتباط آیه با آیات قبل - مفردات آیه - بخش‌های آیه

مصادف با: ۲۹ ربیع الثانی ۱۴۴۵

جلسه: ۱۲

الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین

آیه ۵۳

آیه ۵۳ سوره بقره این است: «وَإِذِ اتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ»، و هنگامی که ما به موسی کتاب و فرقان عطا کردیم، به این امید و چه بسا که شما هدایت شوید.

ارتباط آیه با آیات قبل

این آیه در ادامه آیات قبلی به یادآوری نعمت‌های خداوند به بنی اسرائیل می‌پردازد؛ اساساً ارتباط این آیه با آیات قبلی یا بعدی، این است که یکی از نعمت‌های خداوند به بنی اسرائیل را یادآوری می‌کند. قبل از این، به چند نعمت اشاره شده بود: نعمت رهایی از دست فرعون و آل فرعون، نعمت شکافته شدن بحر، «وَإِذِ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ»، «وَإِذِ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ»؛ مورد سوم: «وَإِذِ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً»، مواعده با حضرت موسی و مهمانی چهل شبه خداوند از حضرت موسی و البته به دنبال آن گوساله پرستی و شرک و ظلم بنی اسرائیل به خودشان، به خداوند و به یکدیگر، و باز عفو خداوند. پس تا اینجا به سه نعمت از نعمت‌های خداوند به بنی اسرائیل به صورت تفصیلی اشاره کرده است. اصل آن این بود: «اذْكُرُوا نِعْمَتِي الَّتِي اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ»، به یاد بیاورید نعمت من را به شما؛ اول به صورت اجمالی یادآوری نعمت خداوند شد، بعد به صورت تفصیلی شروع کرد به ذکر نعمت‌های خدا، همه هم با «إِذِ» شروع شد. «وَإِذِ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ» که این اولی بود؛ «وَإِذِ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ»، «وَإِذِ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً». اینجا هم می‌فرماید «وَإِذِ اتَيْنَا مُوسَىٰ الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ»؛ اینجا از اعطای کتاب و فرقان به عنوان یک نعمت یاد می‌کند؛ حالا توضیح خواهیم داد که کتاب و فرقان اینجا به چه معناست و آیا این دو متفاوت‌اند یا یکی اعم از دیگری است؛ انظار مختلفی وجود دارد که اشاره خواهیم کرد. اما فعلاً در مقام بیان ارتباط این آیه با آیات قبل، باید عرض کنیم این چهارمین نعمت از نعمت‌های خداوند است که در این مقام مورد تصریح قرار می‌گیرد.

نعمت بودن این هم کاملاً روشن است؛ نجات از آل فرعون معلوم است، نجات از ظالم‌ترین و ستمکارترین مردمان؛ نجات از دریا و رود و عبور از آن، آنجا هم همه در حال از بین رفتن بودند؛ بعد مواعده حضرت موسی با خداوند، که عرض کردیم این مواعده مقدمه‌ای شد برای دریافت کتاب. حالا آن مواعده و مهمانی چهل شبه خداوند از موسی یا به تعبیر دیگر مهمانی رفتن موسی به درگاه خداوند در کوه طور، این یک نعمتی برای بنی اسرائیل بود از این جهت که او را

آماده دریافت الواح می‌کرد و مسأله گوساله‌پرستی بنی‌اسرائیل بعد از غیبت موسی(ع) و ظلمی که کردند و عفو خداوند، این یک نعمتی به بنی‌اسرائیل بود. مجموع آن نکاتی که در آیه ۵۱ و ۵۲ مطرح شد، خودش یک نعمت بود. چهارمین نعمت، عطای کتاب به بنی‌اسرائیل بود؛ اصل نعمت بودن این را عرض کنم تا بعد ببینیم آن نعمتی که اینجا به آن اشاره شده کتاب است یا فرقان یا هر دو. به هر حال ما هر معنایی برای فرقان و کتاب کنیم، معنای کتاب که معلوم است یعنی تورات؛ ولی وجه نعمت بودن تورات و فرقان این است که خداوند تبارک و تعالی در واقع به دنبال ارتقاء عقل بنی‌اسرائیل و رشد معرفتی آنها و ارائه یک برنامه صحیح برای سعادت است. چه نعمتی از این بالاتر که دستورالعملی فراهم شود و یک برنامه‌ای برای زندگی ارائه شود که انسان با عمل به آن برنامه، بتواند ترقی و تعالی پیدا کند؛ چه سعادت از این بالاتر؟ چه بسا در میان نعمت‌هایی که تا به حال ذکر شد، این نعمت از مهم‌ترین نعمت‌ها محسوب شود؛ واقعاً مهم‌ترین نعمت است. نجات از آل فرعون، رهایی از ستم و ظلم فرعون، این به هر حال یک بخشی به حیات ظاهری مربوط می‌شود و یک بخشی ممکن است خود آزاد شدن از اسارت یک مرحله‌ای از سعادت است. یا نعمت دوم که از غرق شدن در دریا نجات داد، آنجا هم مربوط می‌شود به حیات ظاهری. این نعمت سوم هم که ذکر شد «وَإِذْ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً» این هم در واقع جنبه تمهیدی برای دریافت الواح دارد؛ اینکه حضرت موسی(ع) آمادگی پیدا کند برای گرفتن تورات و البته روی آوردن بنی‌اسرائیل به گوساله‌پرستی و بعد شرک و ظلم آنها و سپس عفو الهی، این مجموعاً یک نعمت است.

اما چهارمین نعمتی که اینجا ذکر می‌شود، در میان همه نعمت‌ها که تا به حال نام برده شده، این در صدر است؛ ارائه یک برنامه و دستورالعمل برای سعادت ابدی. کأن آنها همه مقدمه این بوده است؛ اینکه انسان یک نقشه راهی در زندگی داشته باشد که هم در این دنیا زندگی سعادت‌مندان‌ای داشته باشد، ولی مهم‌تر از این، رسیدن به سعادت و جاودانگی ابدی است.

پس این آیه ارتباطش با آیات قبل معلوم شد که این چهارمین نعمتی است که به تفصیل در این آیات از آن یاد شده و در میان اینها مهم‌ترین نعمت محسوب می‌شود؛ این از حیث تناسب و ارتباطی که با آیات قبل و بعد دارد.

مفردات آیه

اما طبق معمول ما به بررسی مفردات آیه هم می‌پردازیم مثل سایر آیات. از این جهت واژه خاصی که نیاز به توضیح داشته باشد، وجود ندارد. «إِذْ» را قبلاً گفتیم به چه معناست؛ «آتینا» هم به معنای اتیان ولی به معنای عطا کردن، معنای این هم ظاهر و روشن است. عمده دو واژه «کتاب» و «فرقان» است. «تهدتون» هم معنایش روشن است و نیاز به توضیح خاصی ندارد؛ لذا در مورد بررسی مفردات آیه مطلب خاصی وجود ندارد، الا دو واژه کتاب و فرقان. منتهی چون در بخش تفسیر این آیه باید این را به تفصیل مطرح کنیم، می‌خواهیم تکرار نشود و این دو واژه را برای آنجا می‌گذاریم.

بخش‌های آیه

به طور کلی این آیه دو بخش دارد؛ یک بخش «وَإِذِ اتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ» است؛ بخش دوم «لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» است. بخش‌بندی آیات طبق معمول انجام می‌شود. ما در تفسیر بخش اول آیه که اعطای کتاب به حضرت موسی است، توضیح خواهیم داد که فرق کتاب و فرقان چیست؛ آیا این توصیف کتاب است یا فرقان اشاره به یک امر دیگری دارد. چون وصف فرقان برای بسیاری از کتاب‌های آسمانی در قرآن ذکر شده است. راجع به قرآن کلمه فرقان آمده است؛ راجع به کتاب حضرت داود آمده؛ راجع به کتاب حضرت نوح آمده است. فرقان به عنوان وصف برای کتاب‌های آسمانی ذکر شده است، لکن اینجا مفسران در مورد فرقان یک احتمالاتی گفته‌اند که ما توضیح این معنا (کتاب و فرقان) که در تفسیر بخش اول به آن خواهیم پرداخت را ان شاء الله ذکر خواهیم کرد؛ در بخش مفردات خیلی مطلبی نداریم.

«والحمد لله رب العالمین»